

MESSINA, Maurizio: *Un manifesto per le biblioteche digitali* (Bollettino AIB, 45. vol. 2005. 4. no. 489–497. p.) c. írását és annak végén közölt nyilatkozatot **Mohor Jenő** fordította.

Digitális könyvtári nyilatkozat Olaszországból

1999-ben jelent meg a *Cluetrain* kiáltvány¹, melynek célja az volt, hogy az egyént helyezze az online-kereskedelem középpontjába, azzal, hogy a folyamatot személyek közötti kommunikációnak tekintette. A kiáltvány szerkesztői szerint, miközben érzékelhetően csökken a cégek intermediációs kapacitása az egyéni igények kielégítésében, növekszik az egyének képessége a virtuális közösségalkotásra a termékekről és a szolgáltatásokról való közvetlen információcsere révén, amivel viszont soha nem látott mértékben lehet befolyásolni a piac irányultságát. Azok a cégek, amelyek nem képesek belépni a személyek közötti kommunikációs folyamatok közé, alighanem marginalizálódnak a piacon. Felmerült, hogy e megfontolások némelyikét át lehetne helyezni az elektronikus/digitális könyvtárak környezetébe is, és annak megértése is, hogy az előbb körvonalazott kommunikációs folyamatok a világháló világában (amit pl. az Amazon vagy a GoogleBookSearch típusú kereskedelmi tevékenységek jellemeznek) azonosak az egyének és a rögzített információk közötti interakciókkal. Ezekre a megközelítésekre támaszkodva az olasz könyvtáros egyesület digitális könyvtári munkacsoportja² javaslatként kidolgozott egy digitális könyvtári nyilatkozatot³.

A nyilatkozat közreadását bevezető írásában⁴ a munkacsoport egyik tagja elsőként a manifesztum 4. pontját emeli ki, miszerint „a digitális könyvtárak – könyvtárak”, azaz szolgáltatásuk természete azonos minden más könyvtáréval: az ismeretekhez való hozzáférés közvetítése, melyet történelmileg meghatározott az interreláció saját környezetükkel. A nyilatkozat eredeti címében a *per* (-ért, számára) elöljárószó szerepel, nem a birtokviszonyt kifejező *delle*. Ezzel is a szöveg nem konkluzív, még befejezetlen, nem lezáró jellegét kívánták hangsúlyozni, hiszen az első tézis is azt mondja, hogy „a digitális könyvtárak beszélgetések”, azaz interakciók a használó és az információs forrásokat elosztók közöisége között, és ezek a beszélgetések könnyen vehetnek előre nem látható fordulatokat, amikre egy statikus és egyértelmű digitális könyvtári modell képtelen lenne reagálni.

A nyilatkozat tehát a digitális könyvtár pluralista koncepcióját rajzolja fel.⁵ Pluralitásról beszélve arról van szó, hogy különféle közösségek digitális domíniumait kell világosan meghatározni, nemcsak a könyvtárakét, levéltárakét, múzeumokét, hanem a képző és kutató intézményekét, a közigazgatását, a kulturális és az infokommunikációs iparét stb. is. Amint az 5. tézis mondja: „a digitális könyvtárak integrálják

a közösségeket”, ami a vonatkozó szolgáltatások funkcionális integrációját, azaz a konvergenciát jelenti. Plurálisak tehát a szolgáltatásokat nyújtó közösségek, és ezzel párhuzamosan plurálisak a hasznélvezők, a használók (olvasók) és a hasonló szolgáltatások közösségei.

Egy olyan olvasónak, aki ritkán megy be a könyvtárba, de gyakran használja a netet, a digitális könyvtár nem annyira dokumentumok gyűjteménye (ahol elektronikus formában a polc és a raktár maga a net), hanem szolgáltatások összessége, ami inkább az Amazon vagy az Ebay képét mutatja, mintsem a könyvtári OPAC-okét. Sokféle a koncepció, és sokféle az elvárás. Digitális könyvtárakról van tehát szó, többes számban, ami nemcsak a valóság hű tükre, hanem politikai jelentősége is van: „a digitális könyvtárak rosszul viselik a központosítást” (9. tézis). A nyilatkozat nem fogadja el a digitális könyvtár intézményi modelljeit, ahol valamely intézmény lenne megbízva a fejlesztéssel, sokkal inkább azt, hogy az ügyben érintett intézmények a szabványos megoldások terjesztésén fáradozzanak, sőt, akár meghatározásukban és gondozásukban is tevékenykedjenek.

A nyilatkozat első tézise szerint a digitális könyvtárak: beszélgetések, de nem egyetlen „szisztematikus narratívát” jelentenek, hanem sok-sok beszélgetést, melyeket egy közös nyelv tart össze. Ez a fogalmazás nem kívánja megtagadni az együttműködés kultúráját, mely kétségtelenül jelen van a könyvtári szolgáltatások fejlődésében (különösen az 1970-es évek vége óta), azonban mégis a realitás talaján áll. A digitális könyvtárak meglehetősen esetleges módon fejlődtek, ezért nem mentesek az átfedésektől és ismétlésektől. Ha létrejönnek is diszciplináris rendszerek (a szemantikus web fejleményei nyomán), vagy az intézményi, vagy tudományági nyílt archívumok hálózatai, ezek alighanem utólagosan koordinált rendszerek lesznek. Döntő jelentőségű tehát, hogy a használó mozoghasson a különböző digitális könyvtárak között, és „beszélgethessen”, kapcsolatba

léphessen azokkal. A digitális könyvtárak közös nyelvét az interoperabilitás adja. Célja az információk „hordozhatósága” térben és időben, és lévén az egymás közötti kölcsönös működőképességnek számos – technikai, szemantikai, jogi, adminisztratív és szervezeti – aspektusa, az interoperabilitás tűnik annak az eszköznek, mely elvezethet a sokféle digitális könyvtár funkcionális egységesítéséhez.

A nyilatkozat három részben – az elvekkel, a modellekkel és a funkciókkal kapcsolatban – 30 tézist fogalmaz meg. Az *Elvek* címszó alatt voltaképpen a digitális könyvtárak alapvető jellemzőinek listáját találjuk. A manifesztum nem tartalmazza a digitális könyvtárak meghatározását, de a felsorolt jellemzők összessége egyfajta definícióként értékelhető. A *Modellek* fejezetben a szolgáltatási, szervezeti és technikai modellekről esik szó, melyek az „elveket” működő valósággá teszik. A *Funkciók* cím után azon tevékenységeknek felsorolását találhatjuk, amelyek a modellek alkalmazásával válnak lehetővé.

Következzék most már további kommentárok nélkül a manifesztum – inkább nyilatkozat, mint kiáltvány – fordítása⁶.

Digitális könyvtári nyilatkozat

A) Elvek

1. A digitális könyvtárak – beszélgetések

Ez a nyilatkozat digitális könyvtárakról szól, nem pedig „A” digitális könyvtárról. A digitális könyvtárak nem alkotnak egyetlen rendszert vagy nagy, rendszerezett narratívát, inkább sok-sok beszélgetésből állnak, amelyeket a közös nyelv és kommunikációs struktúra köt össze, és amely különböző közösségeknek a legkülönbözőbb használói csoportokkal szembeni elkötelezettségén alapul.

2. A digitális könyvtárak szolgáltatásokat nyújtanak

A digitális könyvtárak szolgáltatásokat nyújta-

nak használóiknak. Tudományterületi specializációjuk, földrajzi vagy intézményi hovatartozásuk szerint különböztethetők meg egymástól.

3. A digitális könyvtárak segítik a megismerést

A digitális könyvtárak olyan szolgáltatásokat valósítanak meg, amelyek célja – az ismeretekhez való hozzáférés előmozdítása révén – az állampolgári jogok teljes körű gyakorlásának megkönnyítése és az élethosszig tartó tanulás segítése.

4. A digitális könyvtárak – könyvtárak

A digitális könyvtári szolgáltatások természete azonos a többi könyvtáréval: az ismeretekhez való hozzáférésben segítenek, és történelmileg meghatározza tevékenységüket a környezetükkel való kölcsönhatás. Ami a hibrid könyvtárak kérdését illeti: a digitális és nem digitális források integrálására kell törekedniük a használói igények megfelelő kiszolgálása érdekében.

5. A digitális könyvtárak integrálják az intézményeket

A digitális könyvtárak megvalósítják azon szolgáltatások funkcionális integrációját, melyeket különféle intézmények, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok, képző- és kutatóintézmények, a közigazgatás, a kulturális vállalkozások, valamint az információ- és kommunikáció-technológiai ipar nyújtanak.

6. A digitális könyvtárak dokumentumokat terjesztenek

A digitális könyvtárak kötelesek biztosítani a dokumentumok tartós megőrzését és terjesztését, köztük a pre-printekét, belső beszámolókéit, jegyzetekét, kutatási projektekét, kísérleti eljárásokét, intézményi jegyzőkönyveket és más e-printekét is, melyeket egyébként az ún. „szürke irodalom” körébe utalnánk.

7. A digitális könyvtárak mindenkinek a jogait tiszteletben tartják

A digitális könyvtáraknak törekedniük kell arra, hogy a szellemi tulajdon vagy a szerzői jog tulajdonosának a jogai és érdekei, valamint a felhasználóknak az ismeretekhez való teljes és akadálytalan hozzáférési joga között méltányos egyensúlyt teremtsenek. A digitális könyvtárak emellett védik a személyes adatokat is.

8. A digitális könyvtárak megosztják problémáikat közönségükkel

A digitális könyvtáraknak interaktív kapcsolatot kell kialakítaniuk használóikkal; segíteniük kell az egyének aktív részvételét a közösség életében, és megpróbálni szót érteni velük.

9. A digitális könyvtárak nehezen viselik a központosítást

A központi ellenőrzés és irányítás régi modellje már több digitális könyvtári projekt bukását eredményezte; összehangolt fejlődésük azonban garantált, ha interoperabilitást biztosító műszaki szabványokat, valamint az együttműködést segítő szervezeti modelleket alkalmaznak és terjesztenek el.

10. A digitális könyvtárak hálózati könyvtárak Mindenki, aki hozzáfér az internethez, a digitális források potenciális használója.

11. A digitális könyvtárak elérhetők

Hogy a használók legszélesebb és legváltozatosabb köre hozzáférhessen az összes digitális forráshoz, a digitális könyvtárak infrastruktúrájának meg kell könnyítenie ezek felderítését és használatát, vagyis olyan megoldásokat kell alkalmazniuk, melyek legyőzik a digitális megosztottságot, figyelembe veszik a weboldalak használhatóságának és hozzáférhetőségének a követelményeit, ide értve a többnyelvű megoldásokat is, a tartalmak nemzetközi terjesztése érdekében.

12. A digitális könyvtárak népszerűsítik magukat

A digitális könyvtáraknak népszerűsíteniük kell tevékenységük minden vonatkozását, és meg kell tanítaniuk felhasználóikat a szolgáltatások és források helyes használatára.

13. A digitális könyvtárak készek a vitára és az újításokra

A digitális könyvtáraknak folyamatosan értékelniük (auditálás, benchmarking) és frissíteniük kell struktúrájukat, szolgáltatásaikat és tartalmaikat, hogy kitzűzött céljaikat a legmegfelelőbb módon elérjék, és hogy tevékenységüket az újonnan felmerülő célokra irányítsák.

14. A digitális könyvtárak finanszírozása átlátható

A digitális könyvtárak finanszírozása legyen dokumentált, átlátható és nyilvános. Minden projektet annak alapján kell értékelni, hogy mennyire innovatív jellegű és milyen hasznos a köz számára.

15. A digitális könyvtáraknak semmi köze a „techeológia”-hoz

A digitális könyvtárakról folyó vitákban gyakran úgy beszélnek a műszaki eszközökről, mintha a technológia és az ideológia keverékei lennének (*techeológia*), vagyis mintha a szolgáltatás végső céljai, nem pedig eszközei lennének.

B) Modellek

16. A digitális könyvtárak modelljei rugalmasak

A digitális könyvtári modellek legyenek elég rugalmasak ahhoz, hogy a technológiai újításokból adódó frissítések könnyen elvégezhetőek legyenek. Nyitottaknak kell lenniük azokra az információs és kommunikációs technológiai (IKT) alkalmazásokkal való szinergikus integrációkra is, amelyek már túlmutatnak a digitális könyvtárak és archívumok speciális területén

(elektronikus kereskedelem, tanulás, közigazgatás, digitális jogkezelés stb.).

17. A digitális könyvtárak tartalmakból és szolgáltatásokból állnak

A digitális könyvtárakat a tartalmak, a szolgáltatások, a használók, a szolgáltatók és a technológiák jellemzik. A tartalmak vagy források digitális tárgyakból és ezek (leíró, strukturális, technikai, adminisztratív, a megőrzéshez és a jog-kezeléshez kapcsolódó) metaadataiból állnak. A szolgáltatások teszik elérhetővé a digitális objektumokat a különböző használói csoportok számára a metaadatok által nyújtott információknak megfelelően.

18. A tartalmak és a szolgáltatások heterogének

A digitális könyvtárakat az objektum-típusok sokszínűsége, életciklusuk változatossága, az objektumokhoz kapcsolódó metaadat-típusok különbözősége és az azok tanulmányozását, használatát lehetővé tevő szolgáltatások sokfélesége jellemzi.

19. A tartalmakhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egységes

A digitális könyvtáraknak olyan összetett keresőinterfészeket kell választaniuk, amelyek integrált hozzáférést biztosítanak a legkülönbözőbb jellegű és formátumú objektumokhoz, és ezáltal olyan források visszakeresését is lehetővé teszik, amelyeket különböző szabványok szerint dolgoztak fel, illetve amelyek sokféle művészi és tudományos alkotást képviselnek.

20. A digitális könyvtárak szabványokon alapuló komplex architektúrával rendelkeznek

A digitális könyvtári architektúra felépítésének nélkülözhetetlen elemei:

- a hálózati portálok, melyek a szolgáltatásokat és a tartalmakat szervezeten kínálják,
- a megoldások (az egyidejűleg több adatbá-

zisban végzett keresés, metaadat-begyűjtés, a hivatkozások összekapcsolása stb.),

- c) a protokollok (SRU/SRW, OAI-PMH, NISO OpenURL, ISO-ILL, LDAP stb.) és műszaki szabványok (HTTP, WebServices, XML, PKI stb.), melyek a kereső szolgáltatásokat és a hálón található források hozzáférését integráló közvetítők,
- d) a metaadat szabványok (DC, MAG, ODRL, METS, MPEG-21, RDF stb.).

21. A tartalom-szolgáltatók és a szolgáltatásokat végzők kölcsönösen hatnak egymásra

A digitális könyvtárak infrastruktúrája sokféle digitális repozitórium és szolgáltató együttélésén nyugszik az Open Archives Initiative (OAI) által leírt modell szerint. A repozitóriumok biztosítják a leíró és az adminisztratív metaadatokat az OAI-PMH protokoll szerint, a szolgáltatók pedig begyűjtik ezeket szakterületi, intézményi vagy területi típusú portálok létrehozása céljából.

22. A tartalmak különféle gyűjteményekbe szerveződnek

Egy-egy repozitórium egy vagy több gyűjteményt tartalmazhat, amelyeket a tartalomszolgáltatók teljesen önállóan kezelnek. Ösztönözni kell az együttműködési kezdeményezéseket, hiszen céljuk a tartalmak összehangolása és a gyűjtemények átfedéseinek csökkentése.

23. A gyűjteményekhez való hozzáférést és azok felhasználását autonóm módon irányítják

A repozitóriumokért felelős tartalomszolgáltató önállóan dönt a forrásokhoz való hozzáférésnek és a használatnak az egyes szolgáltatók esetében alkalmazandó szabályairól, a különböző használati csoportoknak megfelelően.

C) Funkciók

24. A digitális könyvtárak a használókra összpontosítanak

A digitális könyvtárak felhasználják a portáltechnológiát és az olvasói nyilvántartásokat jogosultságok és a hitelesítés kialakítására, hogy azután a keresést, böngészést, lelőhely-megállapítást és hozzáférést integrálják a használói útmutatókkal és segédletekkel, a válogatott tartalomjegyzékekkel, valamint az interfészek és a személyes web-terek testre szabásával.

25. A digitális könyvtárak ápolják a kapcsolatokat a köz- és felsőoktatással és a kutatóintézetekkel

A digitális könyvtárak az oktatás és a kutatás segítése érdekében repozitóriumait és szolgáltatásait ingyenesen bocsátják rendelkezésre, hogy az oktatási és kutatási az intézmények tevékenységét – elsősorban az elektronikus tanulást (*e-learning*) – minden szinten támogassák a szükséges digitális forrásokkal.

26. A digitális könyvtárak együttműködnek a digitális kulturális örökség tartós megőrzése érdekében

A köteles-példányokról szóló jogi szabályozással összhangban egyes archívumok feladata a digitális kulturális örökség tartós megőrzése (vagy szükség esetén selejtezése). Ennek érdekében együttműködnek és funkcióikat integrálják a legjobb szabványokat alkalmazva (pl. Open Archival Information System /OAIS/ ISO 14721). Ugyanakkor a kötelespéldány-jogú intézmények olyan technológiát alkalmaznak, mely biztosítja az adatok megőrzését és hosszú távú olvashatóságát.

27. A „Digitális Könyvtárak Országos Portál” számos szolgáltató hozzáférési pontja

A Digitális Könyvtárak Országos Portál a különböző szolgáltatók részére egységes hozzáférési pontot kínál, és integrált áttekintést nyújt az or-

szág területén hozzáférhető valamennyi forrásról; metaindexként és országos kalauzként kell működnie.

28. A nyílt forráskódú szoftverek és a nyílt szabványok alkalmazása kedvez a digitális tartalmak terjesztésének

A digitális gyűjteményekben található tartalmak terjesztésének segítése érdekében elengedhetetlen a nyílt forráskódú szoftverek és szabványok alkalmazásának és fejlesztésének a támogatása, ezek ugyanis a hozzáférés korlátainak megszűntetését segíthetik elő, újabb akadályok létesítése nélkül.

29. A digitális könyvtárak közösen használják az eszközöket és szolgáltatásokat

Megfelelő szolgáltatásokat kell kifejleszteni, tesztelni és közösen működtetni a digitális források egyértelmű és tartós azonosítóinak megállapítása, a digitális jogok kezelése és a közös tezauruszok létrehozása érdekében.

30. A digitális könyvtárak előmozdítják a keresőmotorokkal való funkcionális integrációjukat

A digitális könyvtáraknak elő kell segíteniük a keresőmotorokkal való funkcionális kapcsolatok létrehozását, mivel ők gyűjtik össze és terjesztik a digitális források metaadatait.

Jegyzetek

1. <<http://www.cluetrain.com/#Manifesto>>
2. Az olasz könyvtáros egyesület (Associazione Italiana Biblioteche – AIB) tanulmányi csoportja a digitális könyvtárakról. Tagjai: G. Bergamin, A. Di Iorio, M. Messina, V. Pasqui, R. Raielli.
3. A szövegből (és más olasz írásokból) kiderül, hogy inkább arról az „elektronikus tartalomszolgáltatásról” van szó, amit a hazai szaknyelv többnyire „elektronikus könyvtár” névvel illet, az ismertetés és a nyilatkozat fordítása során mégis meghagytam az eredetiben szereplő „digitális” kifejezést. (MJ)
4. Messina, Maurizio: Un manifesto per le biblioteche digitali. = Bollettino AIB, 45. vol. (2005.) 4. no. 489-493. p.
5. A „pluralitás”, a „konvergencia” és az „interoperabilitás” mint a digitális könyvtár kulcsszavai már egy korábbi cikkben fontos szerepet kaptak. Lásd: Leombroni, Claudio: Appunti per un'ontologia delle biblioteche digitali: considerazioni sulla Biblioteca digitale italiana. = Bollettino AIB, 42. vol. (2002.) 2. no. 115-131. p.
6. Manifesto per le biblioteche digitali. = Bollettino AIB, 45.vol. (2005) 4.no. 493-497. p. A fordítás során igyekeztem meghagyni az eredeti szöveg szóhasználatát és mondat-szerkezetét. (A nyilatkozat olaszul és angolul is olvasható a <http://www.aib.it/aib/cg/gbdigd05a.htm3> címen is. – A szerk.)

Jeles Napok – véglegesen az OSZK-ban

A Jeles Napok c. szolgáltatás, amely 2006-ban a Naumann-házban készült el, immár véglegesen az OSZK szerverére került.

Elérhetősége: <http://jelesnapok.oszk.hu>.

A gyűjtemény gyarapítása és bővítése ezután is folytatódik.

(Bánkeszi Katalin, Sudár Annamária híre, Katalist, 2008. ápr. 29.)

Könyvtári Intézet

Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár

Budapest, I. Budavári Palota F. épület
Levélcím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3795
e-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2008. július —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hirt adunk)

a Könyvtári Intézet honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

*(A LISA-t könyvtárunkban helyben
szolgáltatjuk)*

a szakkönyvtár honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

Szakkönyvtár menüpont

Könyvtári Figyelő:

<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html>

az online katalógus (LibriVision):

http://nektar1.oszk.hu/librivision_hun.html

magyar könyvtári lapok

tartalomjegyzéke:

www.matarka.hu

Dokumentáció, Könyvészet,

Könyvtárak opció

**könyvtárközi kölcsönzés,
dokumentum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

online tájékoztatás a LibInfo

keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>

adatbázisok (MANCI, THES):

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>